

МОВА В УКРАЇНОЗНАВЧОМУ АСПЕКТІ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ

Науковий підхід до вивчення курсу українознавства окреслює погляд на історію української мови і літератури як частину історії українського народу, його культури, освіти, науки, особливостей формування національно-мовної свідомості. Загальновідомо, що саме мова, а відтак і словесність, є основоположними чинниками формування свідомості кожного народу, його “національного обличчя”, ментальності. “Кожна національна мова – це універсальна філософська система, в якій живе світ, людство, всесвіт. Кожна національна мова – це скарб істини, знань, мистецтва, який неможливо нічим замінити”, - наголошував творець і поціновувач рідного слова Дмитро Павличко. Український поет мистецтвом слова підтримував думку відомого вченого В.Гумбольдта про те, що “мова – світогляд нації”, що саме національна мова дає поштовх до глибин творчості і наукових відкриттів, а “глибоке вживлення в національну мову” є шляхом до розвитку національної свідомості і ментальності. Розвиток національної мови, її суспільний рейтинг формує індивідуальні риси кожної культури, сприяє самоусвідомленню народу, його національній самобутності.

Протягом віків імперська політика Росії була спрямована на денаціоналізацію України і насильницьку русифікацію її населення. Апогею вона досягла за часів більшовизму, коли, з одого боку, випускалися у світ лише понівечені цензурою твори українського письменства, а з іншого – російська критика постійно твердила про вищість російської культури і вирішальний вплив її діячів на культуру українську. Кожної п’ятирічки виходили постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів: “Про заходи щодо дальшого вдосконалення вивчення і викладання російськї мови в союзних республіках” (1978 р.), “Про додаткові заходи по поліпшенню вивчення російської мови...”

(1983 р.) та ін., які деталізувалися в Україні в тисячах “Заходів на виконання “Постанови...”

Під гаслом боротьби з українським націоналізмом українська мова цілеспрямовано витіснялась з усіх ланок освіти. Наслідком стало перетворення значної частини українців на “русскоязычное население” з притупленою національною свідомістю і атрофованим почуттям національної гідності. Ще в XIX ст. О.О.Потебня зазначав, що втрата людиною рідної мови і перехід до вживання іншої мови пов’язані зі зниженням інтелектуального рівня, моральною і психологічною регресією. Отже, ми мали можливість бачити, що невисокий суспільний статус мови, її функціональна звуженість, засміченість мовним суржилом ведуть до деградації національної культури, а, в підсумку, і до інтелектуального виродження нації.

Із здобуттям Україною незалежності і прийняттям Закону про державність української мови, який набув чинності з 1 січня 1990 року і закріпився Конституцією України у 1996 році, позиції української мови в усіх сферах державного життя значно укріпилися, хоч національна свідомість більшої частини українського народу тільки починала пробуджуватись. Починала ставати на ноги й ідея державної двомовності в Україні, яку підкидають комуністи з Верховної Ради. На початку XX століття відомий українознавець Михайло Грушевський зауважував, що “від вирішення цього завдання залежить, чи перейде наш народ до культурних націй, чи залишиться на становищі нижчих народів, що можуть задовольнити власними засобами лише нижчі культурні проблеми свого суспільства, а для задоволення вищих потреб вони вимушені вдаватися до чужої мови, культури”.

Зараз, коли позиції української мови в усіх сферах державного життя є ще досить слабкими, двомовність неминуче приведе до закріплення панівного становища в Україні російської мови, а боротьба проти української мови стане одним із головних напрямків боротьби проти української державності.

Радевич-Винницький Я. нагадує: “Двухязычие” уже було в СРСР. За ширмою двомовності скривався курс на повне витіснення національних мов з усіх сфер суспільного функціонування; ними можна було спілкуватись в основному на кухні та вряди-годи – для демонстрації торжества ленінської національної політики – заспівати народну пісню на кремлівській стіні”.

Щоб цього не сталося, ми, фахівці-філологи, повинні все заробити для того, щоб наше слово знову повернулося обличчям до народу і утвердилося у свій своїй силі, величі і красі. Показовим у цьому плані є підготовче відділення Українського державного університету харчових технологій.

Підготовче відділення – це перший структурний підрозділ, з якого було розпочато впровадження вивчення української мови. На основі навчального плану та Програми для вступників до вищих навчальних закладів, затвердженої Міністерством освіти України, викладачами були розроблені і затверджені на засіданні кафедри українознавства такі робочі програми:

- 1) з української мови та літератури для слухачів підготовчого відділення;
- 2) з української мови та літератури для випускників середніх шкіл.

Гловними формами навчального процесу при вивченні зазначеного курсу є лекційні та практичні заняття.

В основу розроблених програм покладено лексико-граматичний матеріал, спрямований на закріплення вже здобутих знань, розвиток усної та писемної мовленнєвої діяльності слухачів, результатом чого є цілеспрямована підготовка до написання екзаменаційного твору.

Основна мета вивчення курсу – виробляти у слухачів практичні навички активного використання лексико-граматичного матеріалу, які потім сприяють повному засвоєнню фахових дисциплін у процесі навчання у вузі, а це, в свою чергу, допоможе бездоганному спілкуванню в межах свого фаху, побуту, культури, мистецтва.

Програма з української мови та літератури розрахована на слухачів технологічних і механічних спеціальностей. Основне її завдання – не тільки поглибити й по-новому осмислити знання, здобуті у середніх навчальних закладах, а й поставити лінгвістичну освіту на вищій щабель, необхідний для вільного й правильного користування українською мовою.

З метою модернізації рівня освіти та вдосконалення методики роботи із слухачами зазначених спеціальностей, викладачі секції поставили такі завдання:

- показати, що мова – це не лише засіб спілкування, а й природне джерело інформації; мова якнайтісніше пов’язана з духовністю народу, сприяє максимальному наближенню кожного до основ національного коріння та самоусвідомлення себе як особистості; добре володіння мовою сприяє високому професіоналізмові;

- дати слухачам чіткі поняття про нормативність української літературної мови, за допомогою спеціально розроблених вправ сприяти тому, щоб вони ґрунтовно оволоділи орфоепічними, орфографічними, лексичними, граматичними і стилістичними нормами;

- розкрити шляхи збагачення словникового складу української мови на кращих літературних зразках письменників класиків (Великий Кобзар України Тарас Шевченко; Іван Франко - титан українського письменства; Новаторська проза Михайла Коцюбинського; Василь Стефаник – світовий майстер “малих форм”);

- сконцентрувати увагу слухачів на невідомих сторінках біографії та творчості письменників, які раніше були вилучені з літературного обігу (Життя і поезія Олега Ольжича; Державник Євген Маланюк і його поезія; Елітарна поезія Миколи Зерова; Григорій Косинка – майстер-новеліст 20-х років; Драматург доби – Микола Куліш; Поезія Василя Симоненка; Василь Стус – совість нації), а також на історичному спадку українського народу, на тих творах, які за часів тоталітарного режиму не вносили до жодного зібрання

творів чи хрестоматій (“Бояриня” Лесі Українки, “Чорна рада” Пантелеймона Куліша, “Марія” Уласа Самчука, “Маруся Чурай” Ліни Костенко) і були додані до шкільної програми лише після отримання Україною статусу незалежності. Саме такі твори сприяють відродженню почуття національного самоусвідомлення, виховують гордість і повагу за власний народ, його історичне минуле, мову.

Спираючись на викладене, необхідно схилити слухачів до безпосереднього прочитання текстів художніх творів та набуття навичок самостійного аналізу прочитаного для подальшого сконцентрування уваги на написанні твору, сприяти максимальному залученню слухачів до основ української культури в позалекційний час: перегляд вистав програмних творів в Національному академічному театрі ім.І.Франка (“Енеїда” І.Котляревського, “Хазяїн” Карпенка-Карого, “Украдене щастя” Івана Франка), відвідини музеїв, літературних вечорів, виставок.

Українська мова, література, культура привносять у навчальний процес не лише ідеї гуманізму, а й великий виховний потенціал, чого так бракує сьогодні сучасній молоді.